

SŁAWOMIR CZAPNIK*

Uniwersytet Opolski

ORCID: 0000-0001-6479-5066

Wprowadzenie do dwunastego numeru *Studiów Krytycznych*

Introduction to the twelfth issue of *Critical Studies*

CYTOWANIE

Czapnik, Sławomir. 2023. „Wprowadzenie do dwunastego numeru *Studiów Krytycznych*”. *Studia Krytyczne* 12: 5–8.

Kolejny numer naszego pisma w całej rozciągłości potwierdza przywiązanie *Studiów Krytycznych* do Millsowskiej koncepcji nauk społecznych:

Stoi ona w opozycji w stosunku do nauk społecznych jako zbioru biurokratycznych technik, blokujących badania społeczne przez swe „metodologiczne” pretensje, które napychają tę pracę obskurantckimi koncepcjami albo trywializują ją, każąc jej zajmować się nieistotnymi kwestiami pozbawionymi związku z problemami o znaczeniu publicznym (Mills 2007: 71–72).

Rozmowa z Adamem Chmielewskim dobitnie unaocznia, że filozofowanie w epoce płynnej nowoczesności, jakby powiedział Zygmunt Bauman (2006), jest zajęciem pasjonującym, aczkolwiek napotykanym na coraz większy rozdziew między bytem (tym, co jest) a powinnością (tym, co powinno być). Parafrazując dowcipne spostrzeżenie Marka Twaina, wieści o śmierci filozofii krytycznej są mocno przesadzone. Trudno oprzeć się jednak wrażeniu, że pogłębione myślenie o świecie nie zawsze nadąża za szybkimi i coraz bardziej przyspieszającymi przemianami cywilizacyjnymi. Co ważne, mój rozmówca nie stroni od silnych ocen, które – choć adekwatnie uzasadnione – nie muszą się wszystkim podobać, stanowiąc – przynajmniej tak można mniemać – zaproszenie do debaty, lecz debaty racjonalnej, której konkluzja (jeśli takowa może w ogóle być osiągnięta) nie jest czymś przedustanowionym i znanym z góry.

* Instytut Nauk o Polityce i Administracji, Uniwersytet Opolski, ul. Katowicka 89, 45-061 Opole; e-mail: czapnik.slawomir@gmail.com

Michael Hviid Jacobsen, obecnie chyba czołowy na świecie znawca twórczości Baumana (np.: Jacobsen 2023; Jacobsen i Tester 2007), postanowił zająć się przemianą wizji śmierci na Zachodzie, kiedyś wstydliwej i ukrywanej, dzisiaj spektakularnej, głośnej i hałaśliwej. Średniewieczne napomnienie, by pamiętać o śmierci (*memento mori*) aż nazbyt dokładnie przypomina nam, że jesteśmy jedynym gatunkiem w przyrodzie, który jest świadomy własnej śmiertelności, tego, iż pewnego dnia, odejdziemy w niebyt, przeciwko czemu środki zaradcze starają się zapewnić religie, mówiące o życiu wiecznym, a niekiedy wędrowce dusz.

Henry A. Giroux w całej rozciągłości potwierdza na naszych łamach, że to, co o Polsce powiedział Jan Zamojski („Takie będą Rzeczypospolite jakie ich młodzieży chowanie”), jest wiarygodne w odniesieniu do każdego kraju. Rzecz jasna, nie należy na to patrzeć w sposób wąski – wprowadzony do edukacji formalnej – niemniej jednak długie, żmudne (często nudne i frustrujące) godziny spędzone w placówkach oświatowych mają oczywisty, acz niekiedy niezamierzony, wpływ na dzieci, młodzież i młodych dorosłych. Być może najciekawsze jest, że uchodzący słusznie za najdoskonalszy fiński model edukacji, który jawi się jako zdalny do naśladowania (Morgan 2014), w skali świata – włącznie z naszą częścią Europy – musiał ustąpić zakusom wdrażania rozwiązań amerykańskich, jakkolwiek edukacja publiczna (w odróżnieniu od prywatnej, często skrajnie elitarniej i wręcz horrendalnie kosztownej) w Stanach Zjednoczonych, co potwierdzają badania wiedzy i umiejętności młodych Amerykanów, znajduje się w stanie godnym ubolewania. Giroux zwraca uwagę na potężny atak na edukację, jaki przeprowadzili neoliberalowie i skrajna prawica. Chcąc uniknąć prowincjonalizmu i skupiania się nadmiernego na sobie, bez zwracania uwagi na szerszy, często globalny, kontekst wydarzeń w Polsce, możemy z pierwszej ręki dowiedzieć się, jak kwestia nauczania wygląda w rdzeniu kapitalizmu, przy czym nie jest to obraz malowany pogodnymi barwami.

Justyna Kajta skupia się na pewnych istotnych niuansów awansu społecznego, które łączą wymiary strukturalne (klasa społeczna) z zagadnieniami świadomościowymi, osobowościowymi. Wydaje się, że rozważania wpisują się poniekąd w klasyczne ramy liczącej bez mała pół wieku książki *The hidden injuries of class* (Sennett i Cobb 1977). Richard Sennett i Jonathan Cobb, analizując świadomość klasową robotników, podkreślali, że bohaterowie ich książki postrzegali jaźń i klasę jako połączone ze sobą, zaś osoby, które doświadczyły awansu klasowego, zasilały grono *białych kotłodziwów* lub zdobywając wyższy poziom wykształcenia, doświadczały uczucia niezmiernej ambiwalencji odnośnie sukcesu, traktując ową ambiwalencję jako świadectwo własnej kruchości (Sennett i Cobb 1977: 36–37). Wczytując się uważnie w tok wyводу Autorki, nie sposób nie przyznać racji słowom Karola Marksa z *Osiemnastego Brumaire’a Ludwika Bonaparte*: „Ludzie sami tworzą swoją historię, ale nie tworzą jej dowolnie w wybranych przez siebie

okolicznościach, lecz w takich, w jakich się bezpośrednio znaleźli, jakie zostały im dane i przekazane. Tradycja wszystkich zmarłych pokoleń ciąży jak zmora na umysłach żyjących” (Marks 1949: 13).

Nie od dziś wiadomo, że kto nie zna historii, ten skazany jest na jej powtarzanie. Dużym błędem byłoby twierdzenie, że kwestia kobieca jest czymś, co wyłoniło się w stołecznych kawiarniach, w których znudzone feministki – rzecz jasna, sącząc kawę latte z napojem sojowym – zaczęły spiskować, jak zniszczyć naród polski poprzez przeszczepianie obcych nam idei z Zachodniego czy Wschodniego Wybrzeża Stanów Zjednoczonych. Opublikowany pod koniec wieku XIX artykuł Thorsteina Veblena, jednego z prekursorów nowoczesnego feminizmu, patrzącego nań przez pryzmat, który można nazwać ekonomicznym czy antropologicznym, pokazuje, że płęć społeczno-kulturowa to konieczny element składowy myślenia krytycznego o świecie i o nas samych: kobietach, osobach niebinarnych i mężczyznach. Nie mam pojęcia, czy ostateczne rozwiązanie kwestii kobiecej dokonana się za życia mojego, a nawet mojej 20-letniej córki. Jeżeli tak się nie stanie, źle to będzie świadczyć o przyszłej rzeczywistości. W Polsce, gdzie obowiązuje równie niehumanitarne, co nieskuteczne, prawo (bezprawie?) antyaborcyjne, a w Sejmie toczą się zacięte wojny kulturowe o pigułkę „dzień po”, wywody Veblena brzmią niepokojąco aktualnie. Zawody sfeminizowane są gorzej opłacane, zmaskulinizowane wiążą się z wyższym wynagrodzeniem i prestiżem. Nie sposób nie przypomnieć tu eleganckiej definicji państwa policyjnego: to państwo, w którym policjant zarabia więcej od przedszkolanki. Znamienne, że w języku polskim nie ma męskiego odpowiednika przedszkolanki, zaś słowo „premiera” nie jest żeńskim odpowiednikiem osoby piastującej stanowisko zwane „premierem”. Trudno też uznać za przypadek, że nader popularne wśród polityków jest uchodzące za arcymęskie polowanie na zwierzęta, jakże sprzeczne z wizją Olgi Tokarczuk, która przyznała w jednym z wywiadów: „Dość wcześnie miałam świadomość, że żyjemy wśród zwierząt, tych dużych i małych, i że one są podmiotami, z którymi trzeba się liczyć, uważać na nie, traktować jak równe nam, ludziom” (*Olga Tokarczuk* 2018). Dla wielu mężczyzn nie tylko zwierzęta nie są podmiotami, lecz nawet kobiety, o osobach niebinarnych i transpłciowych nie wspominając.

Numer kończy pożegnanie z naszym autorem i recenzentem, ale nade wszystko człowiekiem dobrej akademickiej roboty, Grzegorzem Rdzankiem. Wszystko, co chciałem publicznie powiedzieć o moim Przyjacielu, który przedwcześnie zmarł po heroicznej walce z chorobą – a parafrazując Ernesta Hemingwaya, choroba go unicestwiła, ale nie pokonała – zawarłem we wspomnieniu. Przytoczę tu słowa Magdaleny Szpunar (2024: 33) z wiersza *Zachorować na życie*:

Trzeba zachorować na życie
by nie skapywało kroplówką

i jeść je tak łączywie
jakby go miało zabraknąć
Każda zadra staje się wtedy niepamięcią
każdy ból pradawnym mgnieniem
każdy uraz wygasła iskrą
każde skaleczenie nieboleścią.

Bibliografia

- Bauman, Zygmunt. 2006. *Płynna nowoczesność*, przeł. Tomasz Kunz. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Jacobsen, Michael Hviid, redakcja. 2023. *The Anthem companion to Zygmunt Bauman*. London–New York: Anthem Press.
- Jacobsen, Michael Hviid i Tester, Keith. 2007. „Sociology, nostalgia, utopia and mortality: A conversation with Zygmunt Bauman”. *European Journal of Social Theory* 10(2): 305–325.
- Marks, Karol. 1980. *Osiemnasty Brumaire’a Ludwika Bonaparte*, przeł. [?]. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Mills, C. Wright. 2007. *Wyobraźnia socjologiczna*, przeł. Marta Bucholc. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Morgan, Hani. 2014. „Review of research: The education system in Finland: A success story other countries can emulate”. *Childhood Education* 90(6), 453–457. DOI: 10.1080/00094056.2014.983013.
- Olga Tokarczuk*. 2018. „Vege”, 24 maja. Data dostępu: 07 czerwca 2024 r., <https://vege.com.pl/2018/05/24/olga-tokarczuk/>.
- Sennett, Richard i Cobb, Jonathan. 1972. *The hidden injuries of class*. Cambridge–London–Melbourne: Cambridge University Press.
- Szpunar, Magdalena. *13 piętér ludzkich istnień*. Kraków: Wydawnictwo Światopatrzenie.